

Svetski dan zdravlja - 7. april 2010 „1000 gradova - 1000 života“

Budite deo globalnog pokreta da bi gradove učinili zdravijim.

Svetski dan zdravlja 2010 će se fokusirati na urbanizaciju i zdravlje. Tema urbanizacija i zdravlje je izabrana za Svetski dan zdravlja u znak priznanja za uticaj urbanizacije na naše kolektivno zdravlje globalno i za sve nas individualno. Sa kampanjom „1000 gradova - 1000 života“, manifestacije će biti organizovane u celom svetu pozivajući gradove da otvore ulice za zdravstvene aktivnosti.

ZAŠTO urbanizacija i zdravlje?

Preko 3 milijarde ljudi živi u gradovima. Do 2030. šest od 10 ljudi će biti stanovnici grada, taj će broj rasti do sedam na svakih 10 ljudi do 2050 godine. Urbanizacija je nepovratan trend koji je sada deo sveta u kome živimo. Urbanizacija je povezana sa mnogim zdravstvenim izazovima koji su u vezi sa vodom, životnom sredinom, nasiljem i povredama, nezaraznim bolestima i faktorima rizika kao što su korišćenje duvana, nezdrava ishrana, fizička neaktivnost, štetne upotrebe alkohola, kao i rizici povezani sa bolešću. Došlo se do jasne prekretnice u kojoj je sve usmereno ka urbanizovanoj sredini i života u njoj i moraju se preduzeti akcije da bi se obezbedilo da svi gradovi budu zdravi gradovi.

Svetski dan zdravlja – ciljevi

Svetski dan zdravlja treba da skrene pažnju celokupnom svetu na urbanizaciju i zdravlje uz učešće vlada, međunarodnih organizacija i civilnog društva kojima je zajednički cilj da stave zdravlje u srce gradske politike.

Ciljevi su:

- Da se podigne svest o zdravstvenim izazovima u vezi sa urbanizacijom, kao i svest o hitnoj potrebi da se preuzme intersektorska akcija.
- Da se stavi akcenat na faktore rizika i urbanizaciju: 1.povećano izlaganje faktorima sredine (zagađenje vazduha, voda, kanalizacija i otpad). 2.povećana izloženost faktorima rizika dovodi do nezaraznih bolesti (npr. duvan, nezdrava ishrana, fizička neaktivnost, štetna upotreba alkohola, nezakonite upotrebe droga). 3. povećana izloženost zaraznim bolestima (npr. HIV / SIDE, malarije, tuberkuloze, pandemija influence A (H1N1)). 4. povećana izloženost nasilju. 5. povećana izloženost povredama u drumskom saobraćaju i 6. zdravstvenim vanrednim situacijama (epidemije, prirodne katastrofe i humanitarne krize)
- Da se ukaže na potrebu da lokalne vlasti grada preuzmu odgovornost i akcije za zdravlje u urbanim sredinama i tako stvore bolji kvalitet života građana, bolje okruženje za privlačenje investicija i integrisanu javnu politiku koja može dovesti do održivog razvoja.

2010. GODINA PROSLAVA I DOGAĐAJA

Da bi se održavale akcije tokom 2010. serija manifestacija će pokazati značaj urbanizacije i njen uticaj na zdravlje, a i obezbediće kreatorima politike osnovne smernice za planiranje aktivnosti.

1000 gradova – ova kampanja podstiče gradove i pojedince da rade sa više agencija, sa širokim rasponom partnera koje će imati trajan uticaj na zdravlje. Globalni cilj za 1000 gradova je da oni učestvuju u kampanji povodom Svetskog dana zdravlja. Kampanja poziva

gradove da zatvore delove ulica za saobraćaj i otvore ih za zdravstvene aktivnosti jedan dan u nedelji od 7. do 11. aprila.

1000 života – ova kampanja ima za cilj da se daju primere urbanih junaka zdravlja, ljudi koji su imali značajan uticaj na zdravlje u svojim gradovima, koji će biti prikazivani preko video bimova.

Svetski Ekspo, Šangaj – Između maja i oktobra 2010 sve oči će se okrenuti prema Svetskoj izložbi u Šangaju, sa mnogim planiranim aktivnostima oko tema Bolji gradovi, Bolji život.

Zajednički UNHABITAT– program UN o ljudskim naseljima-izveštaj SZO - da bude pokrenut u julu 2010, ovaj izveštaj će istaknuti trendove u vezi sa urbanizacijom i zdravljem na globalnom i regionalnom nivou. Novi podaci će pokazati u kojoj meri urbano siromašni disproporcionalno pate od širokog spektra bolesti i zdravstvenih problema. Posebna tema će biti izveštaj o smanjenju zdravstvenih nejednakosti u urbanim sredinama. Izveštaj će sadržati predlog mera pod nazivom Urbano SRCE (Urban HEART – Health Equity Assessment and Response Tool) za nacionalne i opštinske lidere da procene i reaguju na nejednakosti u urbanim sredinama.

Globalni forum – Od 15-17 novembra 2010. na visokom nivou biće održana manifestacija u Kobeu, Japanu prezentacijom uspeha koje su godinama sticali na temu urbanizacije i zdravlja. Na forumu koji je posvećen urbanom zdravlju osiguraće se održivost i kontinuitet u godinama koje dolaze.

KLJUČNE PORUKE

Prirodni priraštaji tokom narednih 30 godina će biti u urbanim sredinama Nagli porast broja ljudi koji žive u gradovima će biti među najvažnijim globalnim zdravstvenim pitanjima 21. veka.. Više od polovine svetske populacije danas živi u gradovima. Do 2030, šest od 10 ljudi će biti stanovnici grada, taj broj će rasti na sedam od 10 ljudi 2050 godine. Neplanska urbanizacija može intenzivirati postojeću humanitarnu krizu i imati posledice po zdravlje, sigurnost i bezbednost svih građana u urbanim naseljima.

Siromašni disproporcionalno pate od širokog spektra bolesti i drugih zdravstvenih problema do kojih se došlo na osnovu zdravstvenih podataka. Više od jedne milijarde ljudi - trećina gradskog stanovništva živi u sirotinjskim kvartovima. Svetska banka procenjuje da će do 2035, gradovi postati dominantna mesta siromaštva. Zdravstveni problemi siromašnih u gradovima uključuju povećan rizik za nasilje, hronične bolesti, kao i za neke zarazne bolesti kao što su tuberkuloza i HIV/ AIDS.

Glavni pokretači zdravlja u urbanim sredinama su izvan zdravstvenog sektora. Urbanizacija snažno utiče na zdravstveno stanje i druge ishode. Socijalne determinante kije utiču na zdravstveni status obuhvataju: infrastrukturu, pristup socijalnim i zdravstvenim uslugama, lokalnu samoupravu, raspodelu prihoda i obrazovne mogućnosti. Zarazne bolesti poput HIV / AIDS i tuberkuloze, hronične bolesti kao što su bolesti srca i šećerna bolest, mentalni poremećaj i smrt usled nasilja i povreda u drumskom saobraćaju su uzrokovani ovim osnovnim socijalnim determinantama.

Akcije i rešenja

Urbano planiranje može da promoviše zdravo ponašanje i sigurnost kroz ulaganje u transportu projektovanje u oblastima za unapređenje fizičke aktivnosti, donošenje regulative o kontroli duvana, bezbednosti hrane. Poboljšanje životnih uslova u urbanim oblastima stanovanje, vodovod i kanalizacija prolaze dug put koji vodi do smanjenja rizika po zdravlje. Izgradnja inkluzivnih gradova koji su dostupni i uzrastu prilagođeni će biti dobrobit svih gradskih stanovnika.

Izgraditi partnerstvo sa više različitih sektora društva da bi gradovi bili zdraviji.

Zdravlje je pravo svih građana. To je uloga i odgovornost pojedinaca, civilnog društva i vlade da podrže taj princip. Opština, civilno društva i fizička lica prave zajedničku platformu da zaštite pravo na zdravlje sadašnjih i budućih generacija u gradovima.

ČINJENICE I TRENDOWI VEZANI ZA URBANIZACIJU I ZDRAVLJE

Informacije koje su date u tekstu koji sledi potiču iz Izveštaja mreže urbanih naselja, Izveštaja Komisije SZO o socijalnim determinantama zdravlja, Izveštaja Programa Ujedinjenih nacija o ljudskim naseljima i iz sličnih globalnih studija. Izneti podaci su najvećim delom globalne i regionalne prirode i odnose se na opšte trendove vezane za urbanizaciju i zdravlje. Nađene razlike u ishodima po zdravlje i faktorima koji su određeni u svakom gradu variraju u zavisnosti od konteksta. Ove informacije i podaci mogu da budu od koristi grupama koje žele da razviju svoje sopstvene promotivne materijale povodom Svetskog dana zdravlja.

Urbanizacija se odigrava u svim delovima sveta

- Stopa urbanizacije tokom poslednjih nekoliko decenija se najbolje ilustruje kroz vremenski period koji je potreban da jedan grad naraste od jednog miliona na osam miliona stanovnika. London je doživeo ovakav rast za oko 130 godina, Bankoku je trebao 45 godina a Seulu samo 25 godina.
- Ako posmatramo samo period od 1995. do 2005. godine, urbana populacija u razvijenim zemaljama poraste u proseku za 1.2 miliona ljudi nedeljno ili oko 165 000 ljudi svaki dan.
- Najbrži rast će se odigrati u gradovima veličine od 1 do 10 miliona stanovnika.
- Brzina urbanizacije se odigrava tako da vlade nisu u mogućnosti da izgrade osnovnu infrastrukturu koja će učiniti život u gradovima sigurnijim, zdravijim naročito u nerazvijenim zemljama.

Rastuće nejednakosti po zdravlje u svim gradovima

- Prisustvo i razlike u veličini zdravstvenih nejednakosti u svim gradovima je od naročite važnosti.
- Postoje značajne razlike u očekivanom trajanju života stanovnika u gradovima istim po veličini kako u visoko razvijenim zemljama tako i u zemljama koje su srednje razvijene ili nerazvijene.
- Naučni dokazi iz 47 zemalja o ishodima po zdravlje dece pokazuju veću socijalno ekonomsku nejednakost u urbanim sredinama u poređenju sa ruralnim sredinama.

Urbana naselja kao determinante zdravlja

- Ishodi po zdravlje su određeni stanjem životne sredine, socijalne sredine, fizičke infrastrukture i faktorima na koje se može pozitivno uticati.
- Na primer, determinante se mogu odnositi na vodovod i kanalizaciju, kvalitet vazduha, uslove životne i radne sredine, dostupnost uslugama i na resurse.
- Neplanirana urbanizacija je naročito u razvijenim zemljama praćena kontinuiranim rastom sirotinjskih četvrti grada.
- Jedan od tri stanovnika živi u sirotinskom kvartovima a njih je ukupno 1 milijarda na svetskom nivou.
- Porast svetske populacije koja živi u gradovima dovela je do toga da uslovi i faktori koji određuju ishode po zdravlje postanu izazov na koji se mora obratiti pažnja.
- Postojanje velikog broja faktora i uslova koji određuju ishode po zdravlje u urbanim naseljima čini urbanizaciju tako snažnom silom koja sama po sebi postaje glavna determinanta javnog zdravlja u 21. veku.
- Neobraćanje pažnje na ove faktore sada, može da ima za posledicu nagli porast troškova vezanih za zdravlje i aktiviranje potencijalnih pitanja o bezbednosti populacije u svim gradovima.

Rastuće opterećenje nezaraznim bolestima

- Danas je oko 80% globalnog opterećenja hroničnim bolestima koncentrisano u nerazvijenim i srednje razvijenim zemljama što ima ogromni uticaj na dostupnost, kvalitet i troškove dugotrajne nege.
- Gojaznost/prekomerna telesna masa kao i druga slična stanja takođe predstavljaju značajno ekonomsko opterećenje u zemljama i to u smislu ogromnih troškova za zdravstvenu zaštitu i gubitak produktivnosti
- Nezdrav način ishrane i fizička neaktivnost doprinose povećanju rizika za nastanak mnogih nezaraznih bolesti tj. hroničnih stanja kao što su gojaznost, hipertenzija, kardiovaskularne bolesti, osteoporoza, tip 2 dijabetesa, i izvesne vrste malignih tumora.

Način ishrane i fizička aktivnost u urbanim naseljima

- Urbane sredine imaju tendenciju da obeshrabre ljude na upražnjavanje fizičke aktivnosti i da promovišu nezdrav način ishrane.
- Upraznjavanje fizičke aktivnosti je otežano brojnim urbanim faktorima kao što su prenaseljenost, visok intezitet saobraćaja, korišćenje motorizovanih vozila, loš kvalitet vazduha i nedostatak bezbednih javnih prostora i objekata za rekreaciju i sport.
- U gradovima se najčešće nudi hrana koja je bogata energijom a siromašna hranjivim materijama a sa visokim nivoom masti, šećera i soli, isto kao što se nudi i „brza hrana“ a sve u cilju prilagođavanja brzom tempu života.
- U Istraživanju SZO o globalnom zdravlju koje je sprovedeno 2003. godine, najmanje polovina zemalja je prijavila prevalenciju od oko 70% i više nedovoljnog unosa voća i povrća od strane stanovnika koji žive u urbanoj sredini.

Pušenje i pasivno pušenje u urbanim sredinama

- Stopa pušenja može biti viša u nekim urbanim područjima pre svega zahvaljujući većoj dostupnosti duvanskih proizvoda i ciljanom marketingu a to se naročito zapaža u zemljama u razvoju.
- Apsolutni broj pušača u urbanim sredinama uvek je značajan podatak čak i u slučaju ako je prevalencija niža nego u ruralnim područjima.
- Prema podacima iz Istraživanja SZO o globalnom zdravlju iz 2003. godine, prosečna prevalencija pušenja u urbanim sredinama je preko 20 % u svim regionima SZO izuzev Afrike.
- Ne postoji siguran nivo izlaganja pasivnom pušenju. Postojanje posebnih prostorija za pušače i nepušače u restoranima, barovima, kafanama, ne pruža adekvatnu zaštitu.

Drumski saobraćaj i zdravlje

- Drumski saobraćaj ima značajan uticaj na zdravlje stanovništva i to vidimo na primeru saobraćajnih nesreća, zagađenja vazduha, efekta staklene bašte koji rezultira u promeni klime, buci i fizičkoj neaktivnosti.
- Višedecenijsko povećanje intenziteta drumskog saobraćaja predstavlja konstantno opterećenje bolestima koje se ne odnosi samo na povrede nastale u saobraćajnim nesrećama već i na respiratorne bolesti nastale kao posledica zagađenja vazduha kao i na smanjenje fizičke aktivnosti.
- Brojni faktori iz urbane sredine doprinose povećanju rizika od povreda u drumskom saobraćaju: visoka koncentracija vozila, mešanje saobraćajnih putnih pravaca (različiti korisnici dele iste putne pravce), loša infrastruktura i neadekvatno urbanističko planiranje. Zagađenje od motornih vozila predstavlja najveći deo zagađenja u urbanim sredinama.

- Povrede u saobraćaju ističu se kao značajan i rastući javnozdravstveni problem koji uzrokuje najveći broj smrtnih slučajeva u nerazvijenim i srednje razvijenim zemljama.
- Skoro polovina osoba sa smrtnim ishodom u saobraćajnim nesrećama su bili pešaci, biciklisti ili vozači motora – oni su pod većim rizikom nego vozači motornih vozila.
- Na globalnom nivou, povrede nastale u saobraćaju trenutno čine deveti vodeći uzrok smrti i bolesti a smatra se da će se ovaj uzrok popeti na petu poziciju do 2030. godine osim ako se ne preduzme hitna i održiva akcija.

Nasilje u urbanim sredinama

- Učestalost i intezitet nasilja je usko povezana sa postojanjem ekonomskih i socijalnih nejednakosti u okviru ili između velikih gradova a gde se uočavaju velike razlike u stopama samoubistava, nasilja među mladima, seksualnog nasilja i zlostavljanja dece a što je sve posledica postojanja nejednakosti u mogućnostima stanovanja, obrazovanja, zapošljavanja i troškova za zdravlje.
- Stopa nasilja počinjena od strane organizovanih bandi je viša u urbanim nego ruralnim sredinama. Ovaj tip nasilja često čini najveći deo krivičnih dela prijavljenih u gradovima. Emigracija u gradove iz seoskih sredina, slom ustanovljenog socijalnog poretka, demografske promene i nejednakosti u prihodima doprinosi nastanku nasilja među mladima u gradovima.